

Desbrossant camins de dubtosa terminologia nacional

Autor: Francesc Manzanera

Data de publicació: 19-08-2013

Article editorial d'En Francesc Manzanera

Fa massa anys que se sent entre nosaltres, una mena de musiqueta ambiental –"muzak" en diuen els anglesos–, que ens anima a menystenir certs punts de vista, a limitar l'ambició d'algunes opinions, a ignorar el caràcter i, si cal, a abandonar certs estudis que mostrin de forma massa clara o explícita la presència catalana al món.

Una música que, com un mantra, busca estendre el desànim, ja sigui avisant-nos paternalment, que ens guardem d'ocupar un seient que no toca, com del mal i del descrèdit que ens esperen, si no ens autoconvencem ben convençuts del paper secundari que com a catalans ens pertoca tant en la història del món, com en el món de la història.

L'hem sentida i la sentim en tot el que envolta al descobriment i primera colonització d'Amèrica i, en general, entorn tots els novitosos treballs i propostes d'En Jordi Bilbeny i l'Institut Nova Història, sense que, per sort, fins ara, això els hagi impedit saltar, com les rieres del Maresme, per damunt dels estrets marges i obstacles oposats i arribar fins a nosaltres.

Això no agrada a uns quants. També aquí les claus de la caixa la tenen uns altres i cada vegada és més clar que fins que Catalunya no obtingui la independència no ens podrem alliberar definitivament del sobrepès que carreguem sempre, d'haver de discutir amb uns i altres sense altre objectiu que negar-nos el pa i la sal. Igual com quan siguem lliures d'aquesta carrega ningú no ens discutirà més quina és la llengua a les escoles, al cinema, als quioscs, o als supermercats, ningú no gosarà ja amagar i burlar la nostra història. Serà així, no hi ha dubte ni marxa enrera. I per això ens caldrà també canviar unes quantes coses en l'esquelet que sustenta el relat sobre el que anem penjant estudis i aportacions parcials, que no arriben mai a canviar-ne la música.

En les dècades de dictadura franquista, un desànim forçat, va colpir molts cors. Es varen cegar quasi tots els camins per on el saber podia arribar a homes i dones, per tal que mai més no poguessin aixecar el cap i recuperar la dignitat perduda. El també aranyenc Salvador Espriu –valgui com a petit homenatge– va deixar pur i dur testimoni que va

transformar en els seus versos, fent de cada paraula un indestructible diamant per la represa, que amb afany esperava.

Com núvols esfilagarsats, les restes d'aquesta boira espesa, són presents encara massa sovint, entre nosaltres. La manera d'explicar-nos la història no n'és una excepció.

Lletanies com les de la pobresa dels nostres reis, l'avarícia garrepa amb què es caracteritza –estigmatitza– la nostra presència al món, la impossibilitat d'atorgar-nos el primer segell de res, la forma de trencadís gaudinià amb què s'obligava i s'obliga a observar la realitat dels nostres estats, barrant el pas a tota possibilitat de visió unitària –ni que tots els qui havien tractat de fugir-ne, a Itàlia com a Mallorca, haguessin acabat fent trista ganyota– es convertien en pesades i repetitives, avorrides lloses sota les quals res no podia germinar ni créixer.

En tot se'ns fa diferents. Com avui diuen que ho som també de tots aquells països que han aconseguit la independència. Tot el que era i és fàcil i permès als altres, ens era i és vetat i impossible a nosaltres.

Sonsònies com la malcomptada migradesa de la nostra població, la terrible pesta que ens assolà més i més temps que a cap altre poble i que ha servit per vestir tants sants que van despullats, que poc o molt ens tracten de convèncer de la impossibilitat –fora de l'epopeia almogàver– de no haver jugat mai cap paper rellevant en l'escaquer de les nacions, ni a Europa, ni a Amèrica, on tots els fruits els recull Castella.

Aquest mateix any, que alguns volen celebrar els "800 anys de la batalla de Muret", en tenim l'exemple, veient com ho segueixen acarant els fets com "la derrota", el dia trist que assenyala la fi de la presència catalana a les terres d'Oc, el final del "somni" en diuen –ja ho veieu: es tracta i es tractà d'un somni, d'una al·lucinació, d'un deliri, de quelcom que no ens corresponia, que ens venia gros, a què no estàvem predestinats com sí que ho estaven els francesos del nord– de bastir un Estat Català a banda i banda de la "natural frontera" pirinenca. Quantes vegades no ho haurem sentit i llegit!

No és aquest el primer clau amb què ens intenten crucificar, però sí, potser, el segon d'aquesta historiografia que pretén posar lletra al "muzak" i presentar-nos anant de "derrota" en "derrota" fins a la irrellevància més absoluta.

Per aquestes veus, cal que al més aviat possible ens oblidem d'aquella realitat, d'aquells boscos i rius d'aigües que encara avui corren i salten, d'aquells camins i llogarrets frescos i deliciosos, del ric firmament de ciutats, abadies, castells, esglésies i catedrals, que han estat espai natural i nodriment continuat a la nostra cultura. Aquesta dimensió i aquesta realitat de la nostra nació, del nostre passat, del nostre ésser, cal que, com més matinerament millor, sigui substituïda, enterrada, ignorada. Però aquest país segueix viu i alegre i proper, i no hi ha ciutat, de Santa Eulàlia, a Milhau, de la Barceloneta dels Alps, a Montpelher i a Narbona, de La Grassa, Fontfreda, Ais de Provença, Foix, Pàmias, Carcassona o Tolosa, Tarascon o Beucaire que no guardi testimoni i bon record dels catalans.

Sembla que la condició, per tal que alguns puguin dir-se "universals" o "cosmopolites", sigui que nosaltres acceptem d'empetitir la nostra història i privar-nos tota possibilitat d'universalitat sense tutela. D'altra manera desbordem i rebentem per totes les vores. Es tracta d'encabir-nos com sia en la història oficial d'Espanya, pel camí del tronc "aragonés". Allà sempre ens guarden un còmode, amable i ben pagat seient subaltern.

Per contra, nosaltres expliquem que Catalunya segueix i seguí molt present després d'aquesta batalla, en terres occitanes, primer perquè Ramon Berenguer V, cosí del nostre rei en Jaume el Conqueridor, continuà governant la Provença, on els catalans hi eren presents des del 1127. Més anys dels que, sense que vulgui ser malastruc, celebrarem la majoria de nosaltres.

Sovint m'he preguntat si fou a Provença on s'incubà la formula virregnal. Sia com sigui, Pere el Catòlic guardava aquest nebot presoner a Montsó –el final històricament reservat als qui pretenien allunyar-se massa del conjunt laxo, però no descuidat, dels estats catalans–, d'on, gràcies a l'ajuda de la seva mare i la noblesa que el reclamava, pogué finalment escapar i tornar als seus castells provençals.

El succeí la seva filla Beatriu, i amb els dos les armes catalanes hi seguirien presents. Provença no mudà llavors, per l'espós adjudicat a la princesa, de cop i volta, en francesa –si us plau!– com solen donar per entès, arribats a aquest moment, les històries d'uns quants dels nostres, i alguns de l'estat veí, animant-nos a abandonar l'interès per aquestes terres –com Dant veié, a les portes de l'infern, abandonar a les ànimes tota esperança–, i tot afany d'explicació raonable dels fets que lògicament continuaren sacsejant aquelles contrades, que cap mena de forat negre estrany s'endugué de la història. Veritablement no s'havia acabat res.

El fet que la història i els llinatges s'hagin lligat amb el cognom patern, no obliga que no haguem d'atendre i tenir en compte el paper de les dones. Cap història que es digui moderna pot prescindir de mirar amb els ulls igualitaris d'avui.

Això fa que ens preguntem com no estranya a ningú, el perquè, si a parer d'alguns, Peronella, fou com la nostra Eva, i la criatura, talment el pecat original en la Bíblia, pogué canviar i transformar tot el futur, com en espectacular truc de màgia, transmutar davant els nostres ulls en "aragonès" tot el que fou català.

Si uns segles més endavant, amb Isabel i altra vegada un matrimoni, ara amb Ferran, el truc es repeteix davant del nostre nas i se li pot atribuir el mateix do i el caràcter també de capgirar tota la història mudant-la en el relat hegemonitzant de Castella per Espanya, que tots coneixem, ¿no resulta com a mínim curiós que aquestes dones foranes s'adornin sempre de tantes virtuts i rellevància –que sempre capgiren en contra nostre– i s'atorgui tan poc caràcter, importància, valor, formació i relleu a les catalanes? Vegem què passa amb les filles de Ramon Berenguer V de Provença, casades amb quatre reis. Al poblet de Forcauquière, domini que al 1092 fou del comte d'Urgell, i on casaren dues d'elles, encara si hi anéssiu hi podríeu veure a l'església la talla amb dos àngels sostenint les quatre barres del casal barceloní com a record de l'esdeveniment. Cap no fou pel que sembla capaç de transmetre i donar el més petit tret de catalanitat als seus regnes, ni regnats, ni al dels fills que els heretaran. No ho trobeu poc assenyat i mancat de tot prudent sentit d'equilibri?

En elles la màgia no sols no actua en aquesta direcció, sinó que si ho fa, és en la contrària, i els occitans, de provençals –amb quelcom de presumiblement català després de més d'un segle de companyonia– mudaran de sobte, de protagonistes, a una mena de "mutants pre-francesos" que, a partir d'ara, haurem d'anomenar "angevins"

Es diria que hi ha pressa per fer-nos oblidar i per fer-nos espanyols. Convé a francesos –i altres ja ho procuren– de fer-nos passar per l'embut, encabint-nos al tronc comú navarrès dels regnes d'Espanya, i per això a tots cal que ,com els "angevins", nosaltres mudem en "aragonesos".

També, com qui no vol la cosa, distretament s'hauran posat els fonaments per començar a cobrir de boira i d'oblit el Rosselló, també predestinat pels déus de l'Olimp a esdevenir francès, malgrat que això no arribaria políticament fins al 1659. Sense aquest mapa al cap, se'ns fa més difícil copsar que de la Fidelíssima Vila de Perpinyà estant, fins a Narbona, Besièrs, Carcassona, Montpelher –per molts anys catalana–, Nîmes, Arle, Ais –la capital catalana on es troba la tomba d'aquest Ramon Berenguer i del seu pare Alfons, diuen que malmesa llavors de la revolució, per les moltes corones que la guarnien– les distàncies són mínimes i, per tant, els contactes i les relacions de tota mena, segueixen estretíssimes i constants fins al segle XVII i més. Per descomptat, molt més estretes que amb les distants i estranyes Sevilla, Màlaga, Valladolid o Pontevedra, que ara ens poden semblar les més naturals.

Més perquè la nostra llengua era pràcticament la mateixa, avui més pròxima encara que la francesa o la castellana, i ens permet conèixer sense dificultat i amb alegria el significat de topònims com Aigasmòrtas, la Ciutat, lo Grau dau Rei, Pomerols, Montsegur, que ells no poden copsar sense traducció.

S'ignora sovint el fet que el matrimoni de Beatriu amb Carles dels Anjou, portà també, per primera vegada, les armes catalanes a Nàpols, quan el Sant Pare Nicolau V els lliurà el feu coronant-los reis. A partir d'aquell moment, velles famílies antigues conegudes i pròximes com els Baus (Balzo), les trobarem constantment en una i altra riba.

És cert que aquest Carles fou germà del rei de França Lluís IX casat amb Margarida, alhora germana de Beatriu, i aquest doble matrimoni de dos germans amb dues germanes sembla tancar definitivament amb doble forrellat el pany de la influència de França damunt el nostre marquesat provençal, però cadascú és amo a casa seva i al regne de Nàpols-Provença encara li quedaven segles de navegar pel seu compte.

La ferma actuació a Sicília hi ajudà, i uns quants anys més tard un altre doble matrimoni entre germans, que no tenim perquè jutjar menys fort ni de menys valor, tindrà lloc, aquesta vegada entre Mallorca i Nàpols. Com si ambdós regnes volguessin, emparant-se l'un amb l'altre, defugir la tutela dels perillosos parents. El Rei Sanç I de Mallorca casà amb Maria de Nàpols, filla de Carles II d'Anjou i alhora néta de la nostra Beatriu de Provença (i Barcelona) i Sança, germana del rei Sanç de Mallorca, maridà Robert I de Nàpols, germà de la dita Maria i nét igualment de la nostra Beatriu.

Podem considerar el particular regne mallorquí, com un regne tan legítimament català com els veïns que el voregen? A força d'obligar-nos a guardar la catalanitat en l'àmbit domèstic, del menjador de casa, i del verset de Nadal, alguns han reduït aquest concepte poc més lluny del portal de casa. Per mi no hi pot haver cap dubte.

També, ara per desengreixar una mica i veure com de ridículs poden ser alguns relats, podem preguntar, divertits, si Jaume II, rei de Mallorca, en deixar de ser "Aragó" i passar a ser un "Mallorca" perdé pel camí també el seu caràcter i accent "aragonés" i recuperà, en tant que "mallorquí", el català de salaó.

Rest a ben clar que el que hi ha després de Muret no és pas la "gran desfeta" que sempre se'ns presenta. Pocs anys

més tard, els gens catalans s'estenen per tota la Mediterrània, a Provença, Nàpols, Mallorca, Sicília i Sardenya. Reis i reines catalans, amb les seves corts, mercaders, soldats, arquitectes, pintors i acompanyants són presents arreu. Als de la llengua d'Oeil, els caldran segles per capgirar la situació. La derrota amaga en realitat una abassegadora victòria, un esclatant triomf.

Sança dels Mallorca (una catalana que parlava català) fundà a Nàpols monestirs tan importants avui per la ciutat, com els de Santa Chiara –imprescindible en qualsevol visita–, Santa Magdalena, Santa Croce i Santa Maria Egipciaca. La darrera de les reines provençals, Joana, cercà encara el matrimoni amb l'hereu deposat del regne de Mallorca, el qui hauria estat el quart Jaume, fugit de les presons barcelonines. Tots aquests lligams, sense oblidar el nostre rei Renat, abans que el Magnànim, i amb ell altres fornades de catalans, hi posessin els peus. Un pòsit català que sovint s'oblida i complementa amb la trampa d'associar amb excés Trastàmara i castellans, que encara hauran d'esperar a la cua, com a mínim fins al nou segle, a tenir presència significativament trista a Itàlia.

Per qualsevol país, aquest relat seria admès i permès. De fet, és el mateix que fan tots els nostres veïns. O potser no tant, i encara, si ens hi comparem, som prudents i moderats. No hi hem posat cap mentida ni res que no sigui raonable i entenedor. A vegades penso en la història com en una construcció d'aquelles de castells amb peces de fusta, que serien els testimonis de tota mena –documentals, arqueològics– que ens han arribat. Les agafen els francesos i en fan un castell magnífic, com el d'Amboise, però els sobren 3 peces que no encaixen prou. Ho fan els castellans i els surt un castell de fades, com el de Segovia, però els sobren 5 fustes que no saben on posar. Nosaltres també ho intentem i en fem un, sòlid com el de Cardona, i no ens sobra ni falta cap peça, o com a màxim una –com passa amb la catalanitat de Colom–, però els qui expliquen el conte diuen que el castell fou com el seu i nosaltres si volem que se'ns escolti, ens hi hem d'emmotllar i callar. Els hem de fer cas i amagar les nostres raons, veient-les tant o més sòlides que les dels altres? Que cadascú decideixi el camí que prendrà. Per nosaltres, ja han passat els dies en què havíem de fingir no saber i callar.

Francesc Manzanera